

КУЛЬТУРНО–ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА ТА ДУХОВНІ ПОТРЕБИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Стаття присвячена філософським проблемам знання природи потреб особистості воїна, та культурно–просвітницькій роботі, щодо формування духовних потреб військовослужбовців.

Ключові слова: Збройні сили України, потреба, культурно–просвітницька робота, духовність, культура.

У сучасних умовах важливим є аналіз протиріч, перспектив і тенденцій розвитку культурно–просвітницької роботи та її вплив на духовні потреби військовослужбовців Збройних сил України.

Проблеми організації культурно–просвітницької роботи в збройних силах досліджували М. П. Козирев, А. Л. Папікян, М. Й. Варій, В. І. Темко, С. М. Станіславчук, М. М. Голик та ін. [1–12]. Однак у сучасних умовах ведення неоголошеної війни важливим є аналіз протиріч, перспектив і тенденцій розвитку культурно–просвітницької роботи та її вплив на духовні потреби військовослужбовців Збройних сил України.

Дана стаття має на меті розкрити науково–теоретичні та методичні основи теорії і практики культурно–просвітницької роботи в збройних силах, щодо формування та задоволення духовних потреб військовослужбовців.

Підкреслимо, що важливість духовного впливу на особистість військовослужбовця підсилюється наявністю відчутних соціальних, інтелектуальних, культурно–естетичних відмінностей серед особового складу. Це впливає із особливостей їх попереднього родинного, шкільного виховання, культурного розвитку, ставлення до матеріальних, духовних, моральних цінностей і норм, що зобов'язує суб'єктів культурно–виховного процесу диференційовано підходити до кожної особистості. Чому диференційовано? Тому що, кожна особистість індивідуальна неповторна, своєрідна. У філософії під категорією “потреба” розуміється стан особистості, що виражає її залежність від об'єктивного змісту, умов, чинників існування та розвитку, і виступає джерелом різних форм її активності. “Потреба це – первинний спонукач в соціальній поведінці або діяльності людей, який стимулює їх до пошуку...” [13, с. 179]. В. І. Касьян стверджував, що потреба – безпосередньо рухома сила життєдіяльності, саме вона спонукає людину до діяльності, до перетворення природи і суспільства, до особистого самовиховання і самовдосконалення [14, с. 105]. Будучи продуктом життєвих умов, потреба виконує важливу функцію в процесі соціальної детермінації особистості і є головним джерелом її життєдіяльності. На потребах базується складна система внутрішніх духовних і культурних цінностей, норм, навичок, ціннісних і творчих орієнтацій, світоглядів, тощо. Ми впевнені, що для майбутнього офіцера сухопутних військ знання природи потреб особистості воїна, врахування їх у своїй діяльності – важлива вимога часу. Адже перед ним стоїть завдання думати і працювати по–новому, якісно й ефективно

вирішувати проблеми культурного виховання воїнів. Аналізуючи роль потреб у діяльності воїнів, звернемося до їх диференціації, українськими філософами, зокрема І. Ф. Надольним визначено, що розвинена особистість має багато соціальних, культурних, моральних, естетичних, психологічних рис [15, с. 465–466]. Потреби становлять джерело діяльності людей. З огляду на це, такий процес може використовуватися як фактор формування свідомості та регулювання поведінки особистості. Потреби військовослужбовців поділяються на матеріальні й духовні. До матеріальних потреб відносяться: житло, одяг, засоби пересування, їжа, засоби зв'язку тощо. До духовних потреб відноситься те, що внаслідок людської соціальної активності набуло характеру необхідних елементів життєдіяльності, наприклад – оволодіння результатами духовного виробництва, залучення до науки й мистецтва, потреба в знаннях, потреби спілкування з людьми, естетичні потреби [10].

На наш погляд, таке розподілення потреб має дві позитивні сторони. По–перше, простота для розуміння та аналізування, по–друге, таке розподілення доцільно застосовувати в умовах військової служби, тобто в роботі з військовослужбовцями. Взаємозв'язок матеріальних і духовних потреб виявляється у загальному походженні даних потреб; єдності матеріальних і духовних потреб; одним і тим самим предметом можна задовольнити не тільки матеріальні, але й духовні потреби. Підвищення рівня задоволення матеріальних потреб породжує нові духовні потреби [14, с. 1–15].

Ми вважаємо, що духовні потреби особистості можна визначити характером системи соціальних відносин та духовною культурою суспільства, отже розглянемо наступні види духовних потреб, які притаманні військовикам:

– потреба у творчому відношенні до військової праці як сфери самоствердження особистості воїна, виявлення і розвитку творчих сил і можливостей кожного військовослужбовця;

– світоглядні потреби, що представляють собою потреби людини у визначеній системі поглядів, переконань, принципів, що визначають відношення воїнів до навколишньої дійсності, суспільства, Збройних Сил, військового колективу, виконання службового обов'язку;

– пізнавальні потреби, що включають потреби в постійному розширенні і поглибленні знань про навколишню дійсність, у підвищенні військової й професійної майстерності, у науковій та технічній творчості;

– суспільно–політичні потреби, потреби жити і працювати на благо суспільства, потреба активної участі в суспільній й політичній діяльності, у демократизації громадського життя;

– потреби в спілкуванні – практичному й духовному зв'язку з військовослужбовцями, бойовими товаришами по службі, вони виражають взаємозв'язок, взаємозалежність людей один від одного в процесі суспільного відтворення духовного світу, у процесі виконання задач бойової підготовки;

– естетичні – потреби, активне сприйняття прекрасного в житті і мистецтві, потреби брати участь у

духовному виробництві, вносити естетику в повсякденну працю і побут;

– моральні потреби – потреби узгодженої особистої поведінки з етичними нормами та правилами прийнятими в суспільстві; потреби у виконанні вимог військової присяги, військових статутів [10; 11].

У військовослужбовців існують потреби у самоствердженні та самовдосконаленні через розвиток певних сторін професійної діяльності. Наведена класифікація в певній мірі умовна, тому що різні види духовних потреб у реальному житті не існують ізольовано, а доповнюють один одного [10; 11]. Тому можна зробити висновок, що організацією культурно–просвітницької роботи можливо вплинути на формування, розвиток та задоволення духовних потреб особистості, в тому числі й військових колективів, з метою їх духовного та культурного розвитку. Відомо, що формування й розвиток духовних потреб особистості протікає на різних етапах, у різних сферах її життєдіяльності. Тому важливо організувати культурно–просвітницьку роботу з дотриманням наступального пориву, враховувати те позитивне, що було досягнуто в духовному розвитку людини до її служби в армії, і те, що потребує подальшого зміцнення. Суб'єкту виховання необхідно також знати, що духовні потреби, які не отримали розвитку, необхідно формувати, виходячи з інтересів військової служби [5, с. 127–135].

Процес формування її розвитку духовних потреб у воїнів армії досить складний і важкий. Він вимагає врахування деяких психофізіологічних і духовних особливостей військовослужбовців. Наявність серед особового складу армії й флоту різних категорій військовослужбовців, що відрізняються особливостями національної культури, засвоєння культурних цінностей, територіального розміщення, зобов'язує диференційовано підходити до формування духовних потреб воїнів. Доведено, що культурно–просвітницька робота надає сприятливі можливості воїнам для духовної діяльності й обміну продуктами духовного виробництва, для взаємного збагачення соціально–естетичного досвіду та ідеалів. Відбувається взаємопроникнення, взаємозбагачення цінностями національних культур воїнів, носіями яких вони є, що сприяє формуванню почуття розуміння, поваги, доброзичливості до культури українського народу. Розглянуті особливості духовних потреб воїнів показують, що вони носять різнобічний, неоднозначний, багаторівневий характер, отже, і до їх формування в процесі культурно–просвітницької роботи необхідно ставитися комплексно. Це досягається, як показує практика, дотриманням єдності: по–перше, мети, засобу його досягнення й результату; по–друге, усіх форм, методів і засобів ідейного й культурного впливу на воїнів. [16]. Підводячи підсумки розглянутого вище, ми можемо зазначити, що духовні потреби особистості різноманітні, їх задоволення впливає на духовний та психологічний стан особистості. Формувати й задовольняти потреби можливо при організації культурно–просвітницької роботи з врахуванням об'єктивних та суб'єктивних факторів. В сучасних умовах ведення бойових дій у Збройних Силах України проводиться певна робота по

залученню військовослужбовців до примноження духовних та культурних надбань українського народу, світової цивілізації. Але ця робота малоєфективна та її організація потребує корінних змін з врахуванням умов та вимог сучасного стану. В подальшому необхідно зміцнювати, вдосконалювати та розширювати методичні засади культурно–просвітницької роботи. Командирам військових частин необхідно пам'ятати, що виховний вплив культурно–просвітницької роботи полягає у формуванні особистості воїна з різнобічними й глибокими духовними потребами, прилучені до мистецтва, літератури, у вихованні й прищепленні цінностей та норм моралі громадської діяльності, які гармонізують і доповнюють його військову діяльність. Місце культурно–просвітницької роботи в процесі формування та задоволення духовних потреб визначається як її змістом та цілями, так і зв'язками з різними суспільними факторами, які впливають на воїнів. Вплив їх на розвиток військовослужбовця неоднозначний й суперечливий. Поряд із позитивним впливом сторін дійсності на духовний розвиток воїна, на нього впливають і недоліки нашого життя, слабкість соціальної політики, занедбаність культурної сфери суспільства, наявність військового конфлікту на території держави. Саме тому культурно–просвітницька робота, незважаючи на багато недоліків в організації і змісті, займає важливе місце в системі виховної та соціальної роботи військової частини. У практиці культурно–просвітницької роботи використовують великий арсенал засобів, який має ідейну та емоційну спрямованість впливу на людину або аудиторію. Це зумовлено взаємозв'язком розуму й почуттів, раціональної, емоційно–чуттєвою та логічної сферами людської свідомості. Проведений теоретичний аналіз духовних потреб та їх класифікація необхідний нам для того, щоб прояснити вихідні засади здійснення культурно–просвітницької роботи, оскільки ми переконанні, що існує взаємозв'язок культурно–просвітницької роботи і духовних потреб. Врешті, культурно–просвітницька робота повинна мати активне спрямування, зумовлене видами потреб, їх змістом та особливостями їх функціонування. З іншої сторони, зміни у потребах повинні відбиватись у змісті та спрямованості культурно–просвітницької роботи.

Розглянемо *основні закономірності взаємозв'язку культурно–просвітницької роботи і духовних потреб*. Зазначено, що матеріальною основою взаємозв'язку культурно–просвітницької роботи і духовних потреб є військова діяльність, зумовлена призначенням Збройних Сил для захисту Батьківщини [17]. На основі аналізу періодичних видань та сучасного стану Збройних сил, можна зробити висновки, що формування і розвиток духовних потреб може успішно здійснюватися тільки в тісному зв'язку з діяльністю, із процесом формування особистості та наявністю потреби сумлінного відношення до військової праці. Саме діяльність, будучи головним критерієм соціального престижу людини, розвиває її потреби й здібності. Адже в процесі військової діяльності воїн не тільки виконує свої обов'язки, але й вдосконалює свої кращі якості, загартовує волю, розвиває творчі сили, стверджує себе як громадянин. Успіх у виховній діяльності в Збройних Силах України лише тоді буде

мати місце, коли її завдання будуть максимально наближені до змісту військової діяльності та до задоволення духовних потреб [18; 19]. Можна погодитися, що ідейно-теоретичною основою взаємозв'язку культурно-просвітницької роботи і духовних потреб є ідеологія відновлення суспільства. Виконати цю місію може ідеологія нації, яка здатна надати імпульсів відродженню прогресивної суспільної думки народу, вдосконалити суспільні й політичні структури суспільства [20]. У розвитку духовних потреб на одне з перших місць претендує завдання формування ідейної стійкості, тому успіх залежить від конкретної ситуації у суспільстві, регіоні, військовому колективі. Однією з основ взаємозв'язку культурно-просвітницької роботи і духовних потреб є стан духовної культури суспільства. За влучним визначенням М. Альчука, під духовною культурою розуміють явища, пов'язані зі свідомістю, із емоційно-психологічною діяльністю людини: мовою, звичаями, віруваннями, знаннями, мистецтвом [21, с. 17]. Духовна культура суспільства – це фундамент соціальної міцності і каталізатор динамічності життєдіяльності, вона несе в собі живий зв'язок і надбання поколінь, гармонізує відносини між людиною і світом. Без подальшого росту культури особового складу армії неможливе повне оздоровлення духовно-моральної атмосфери у частинах та підрозділах [6, с. 29–36; 10; 11]. Культурно-просвітницька робота як складова морально-психологічного забезпечення є єдиним і вирішальним елементом воєнно-ідеологічної роботи, вона здатна активно залучати воїнів до художньої творчості, створювати умови для повного й глибокого засвоєння скарбів вітчизняної та світової культур, забезпечувати розвиток духовних потреб, гармонійно поєднувати матеріальні та культурні інтереси. Важливою закономірністю взаємозв'язку культурно-просвітницької роботи і духовних потреб є власна культурно-творча діяльність особистості. Потреба у творчості може бути розглянута як стан протиріччя між сутнісними силами особистості її здібностями, навичками, з однієї сторони, й можливостями її об'єктивізації, з іншої. В залежності від того, у задоволенні яких потреб здійснюється самореалізація особистості, можна судити про спрямованість соціальної орієнтації особистості. Чим більше місця в структурі потреб особистості займають духовні потреби, тим активніше реалізує себе особистість у духовній творчості, тим більшим значимим духовним змістом наповнюється головна сфера її діяльності, а саме, військово-професійна. Вагомою закономірністю взаємозв'язку культурно-просвітницької роботи і духовних потреб є вплив на характер і зміст культурно-просвітницької роботи науково-технічного прогресу та його соціальних наслідків. В сучасних умовах ведення неоголошеної війни українською армією кожна військова професія вимагає спеціальних якостей, широкого наукового світогляду, диференційованих військово-технічних знань, постійного їх поновлення, удосконалення практичних навичок.

Отже, виходячи із закономірностей взаємозв'язку культурно-просвітницької роботи і духовних потреб, можна стверджувати, що такий зв'язок сьогодні не лише існує, а й набуває нових аспектів, тобто

культурно-просвітницька робота своїми засобами впливає на спрямованість духовних потреб військовослужбовців, що і підтверджує сучасний досвід проведення антитерористичної операції на сході нашої держави

Список використаних джерел

1. Катиренчук Б. А. Культурологічна підготовка сучасних фахівців військової справи (на прикладі Військового інституту при Державному університеті “Львівська політехніка”) / Катиренчук Б. А. // Мистецтво і освіта. Збірка наукових праць. – Львів, 1998. – Вип.3. – С.55–64.
2. Темко В. Головні напрямки культурно-виховної роботи у Збройних Силах України / Темко В. // Народна армія. – 1996. – 18 трав.
3. Козирев М. П. Місце культурно-просвітницької роботи у вихованні воїнів / Козирев М. П. // Збірка наукових праць. – Львів, 1995. – С.59–71.
4. Кузьмук О. Збройні Сили України на початку ХХІ сторіччя / Кузьмук О. // Наука і оборона. – 1999. – №4. – С.3–7.
5. Зачепа А. М. Армія як цілісна система і специфічне соціальне середовище / Зачепа А. М. // Збірка наукових праць. – Львів: ВВП ДУ “Львів, політехніка”, 1996. – Вип.2. – С.127–135.
6. Козирев М. П. Виховна робота в Збройних Силах України: Нав. метод. посібник. 4.1 / Козирев М. П. – Львів: ВІ ДУ “Львів, політехніка”, 1996.
7. Папікян А. Л. Використання технічних засобів в процесі виховання військовослужбовців / Папікян А. Л. // Збірка наукових праць. – Львів: ВВП ДУ “Львів, політехніка”, 1996. – Вип.2. – С.60–67.
8. Варій М. Й. Колективна думка: соціальний та соціально-психологічний аспекти / Варій М. Й. – Наук.-метод. посібник – Львів: ВВП “Львів, політехніка”, 1997. – 43 с.
9. Папікян А. Л. Збройні Сили України: історія і сучасність / Папікян А. Л. (навч. посібник). – Львів: ВІ ДУ “Львів, політехніка”, 1998. – 84 с.
10. Станіславчук С. М. Культурно-просвітницька робота в Збройних Силах України (соціально-філософський аналіз): дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Станіславчук С. М. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2004.
11. Голик М. М. Теорія та методика культурно-просвітницької роботи в Збройних силах України / Голик М. М. Навчальний посібник. – Львів: ЛВІ, 2005. – 66 с.
12. Бойко О. В. Теоретико-методичні проблеми формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних сил України: Монографія / О. В. Бойко. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2014. – 544 с.
13. Іщенко М., Андрущенко В., Титарчук М., Маленко П. Соціально-політичний словник-довідник / Авт. колектив: М. Іщенко, В. Андрущенко, М. Титарчук, П. Маленко. – Черкаси: Відлуння, 1999. – 303 с.
14. Касьян В. І. Науково-технічна революція и духовний розвиток особистості / Під ред. В. І. Касьяна. – Київ: Вища шк., 1986. – 215 с.
15. Надольний І. Ф. Філософія: Навч. посібник / За ред. І. Ф. Надольного. – К.: В і кар, 2000. – 624 с.
16. Рудник В. Спільний пошук – запорука успіху / Рудник В. // Президентський вісник. – 2001. – 12 жовтня.
17. Конституція України.
18. Директива НГШ Д-32 від 30.12.2014 року “Про удосконалення діяльності органів військового управління щодо покращення морально-психологічного стану та правопорядку в ЗСУ”.
19. “Організаційно-методичні вказівки щодо організації роботи з особовим складом в ЗСУ у 2015 році”. Головне управління роботи з особовим складом МОУ., грудень 2014 року.
20. Темко Г. Ідеологію державного будівництва – у світогляд військовослужбовців / Темко Г. // Народна Армія. – 1997. – 18 квіт.
21. Альчук М. П. Духовне життя суспільства / Альчук М. П. Текст лекції. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 19 с.

References

1. Katyrenchuk B. A. Kul'turologichna pidgotovka suchasnyh fahivciv vijs'kovoi' spravy (na prykladi Vijs'kovogo instytutu pry Derzhavnomu universyteti “L'viv's'ka politehnika”) / Katyrenchuk B.

A. // Mystectvo i osvita. Zbirka naukovykh prac'. – L'viv, 1998. – Vyp.3. – S.55–64.

2. Temko V. Golovni naprjamky kul'turno-vyhovnoi' roboty u Zbrojnyh Sylah Ukrainy / Temko V. // Narodna armija. – 1996. – 18 trav.

3. Kozyrjev M. P. Misce kul'turno-prosvitnyč'koi' roboty u vyhovanni voi'niv / Kozyrjev M. P. // Zbirka naukovykh prac'. – L'viv, 1995. – S.59–71.

4. Kuz'muk O. Zbrojni Syly Ukrainy na pochatku XXI storichcja / Kuz'muk O. // Nauka i oborona. – 1999. – №4. – S.3–7.

5. Zachepa A. M. Armija jak cilisna systema i specyficzne social'ne seredovyshhe / Zachepa A. M. // Zbirka naukovykh prac'. – L'viv: VVP DU "L'viv, politehnika", 1996. – Vyp.2. – S.127–135.

6. Kozyrjev M. P. Vyhovna robota v Zbrojnyh Sylah Ukrainy: Nav. metod, posibnyk. 4.1 / Kozyrjev M. P. – L'viv: VI DU "L'viv, politehnika", 1996.

7. Papikjan A. L. Vykorystannja tehnicnyh zasobiv v procesi vyhovannja vijs'kovosluzhbovciv / Papikjan A. L. // Zbirka naukovykh prac'. – L'viv: VVP DU "Liviv, politehnika", 1996. – Vyp.2. – S.60–67.

8. Varij M. J. Kolektyvna dumka: social'nyj ta social'no-psyhologichnyj aspekty / Varij M. J. – Nauk.–metod, posibnyk – L'viv: VVP "L'viv, politehnika", 1997. – 43 s.

9. Papikjan A. L. Zbrojni Syly Ukrainy: istorija i suchasnist' / Papikjan A. L. (navch. posibnyk). – L'viv: VI DU "L'viv, politehnika", 1998. – 84 s.

10. Stanislavchuk S. M. Kul'turno-prosvitnyč'ka robota v Zbrojnyh Sylah Ukrainy (social'no-filosofskij analiz): dys... kand. filos. nauk: 09.00.03 / Stanislavchuk S. M. L'vivskij nacional'nyj un-t im. Ivana Franka. – L., 2004.

11. Golyk M. M. Teorija ta metodyka kul'turno-prosvitnyč'koi' roboty v Zbrojnyh sylah Ukrainy / Golyk M. M. Navchal'nyj posibnyk. – L'viv: LVI, 2005. – 66 s.

12. Bojko O. V. Teoretyko–metodychni problemy formuvannja liders'koi' kompetentnosti majbutnih oficeriv Zbrojnyh syl Ukrainy: Monografija / O. V. Bojko. – Dnipropetrovs'k: IMA–pres, 2014. – 544 s.

13. Ishhenko M., Andrushenko V., Tytarchuk M., Malenko P. Social'no-politychnyj slovnyk–dovidnyk / Avt. kolektyv: M. Ishhenko, V. Andrushenko. M. Tytarchuk, P. Malenko. – Cherkasy: Vidlunnja, 1999. – 303 s.

14. Kas'jan V. I. Naukovo–tehnicna revoljucija y duhovnyj rozvytok osobystosti / Pid red. V. I. Kas'jana. – Kyi'v: Vyshha shk., 1986. – 215 s.

15. Nadol'nyj I. F. Filosofija: Navch. posibnyk / Za red. I. F. Nadol'nogo. – K. : V i kar, 2000. – 624 s.

16. Rudnyk V. Spil'nyj poshuk – zaporuka uspihu / Rudnyk V. // Prezydents'kij visnyk. – 2001. – 12 zhovtnja.

17. Konstytucija Ukrainy.

18. Dyrektyva NGSh D–32 vid 30.12.2014 roku "Pro udoskonalennja dijal'nosti organiv vijs'kovogo upravlinnja shhodo pokrashhennja moral'no–psyhologichnogo stanu ta pravoporjadku v ZSU".

19. "Organizacijno–metodychni vkazivky shhodo organizacii' roboty z osobovym skladom v ZSU u 2015 roci". Golovne upravlinnja roboty z osobovym skladom MOU., gruden' 2014 roku.

20. Temko G. Ideologiju derzhavnogo budivnyctva – u svitogljad vijs'kovosluzhbovciv / Temko G. // Narodna Armija. – 1997. – 18 kvit.

21. Al'chuk M. P. Duhovne zhyttja suspil'stva / Al'chuk M. P. Tekst lekcii'. – L'viv: Vydav, centr LNU im. Ivana Franka, 2002. – 19 s.

Golik M. M., Ph.D., Associate Professor, Department of Humanities, the Army Academy named after hetman P. Sahajdachnogo (Ukraine, Lvov), lendmark2014@mail.ru

Cultural and educational work and spiritual needs of military personnel

Article is dedicated to philosophical problems the knowledge of the nature of needs personality, to and cultural–educational work, concerning the formation of the spiritual needs of servicemen.

Keyword: The armed forces of Ukraine, need, cultural–educational work, spirituality, culture.

Golik H. M., кандидат исторических наук, доцент кафедры гуманитарных наук, Академия сухопутных войск им. гетмана П. Сагайдачного (Украина, Львов), lendmark2014@mail.ru

Культурно–просветительская работа и духовные потребности военнослужащих

Статья посвящена философским проблемам знания природы потребностей личности и культурно–просветительной работе по формированию духовных потребностей военнослужащих.

Ключевые слова: Вооруженные силы Украины, потребность, культурно–просветительная работа, духовность, культура.